

PONORNÁ ŘEKA TRADICE: NĚKOLIK ÚVAH

Revitalizácia kultúrnej tradície v literatúre. Vedecký zborník. Eds: Marta Kerul'ová, Silvia Lauková. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra slovenskej literatúry, Nitra 2009.

Hledat a nacházet v minulosti prameny současnosti, v daném případě sledovat proměny archetypů tradičních poetologických vzorců není dnes až tak neobvyklé.¹ Staré vývojové fáze literatury jsou více či méně přítomny i v současném literárním vývoji a interagují s novými tendencemi.

Při studiu starší duchovní kultury badatel intenzivně pociťuje současně stejnost i jinakost, blízkost i cizost, stejně jako archeolog při zkoumání fragmentů materiální kultury: oscilace mezi přiblížením a odcizením, budováním kontinuity a vědomím faktické diskontinuity, porozuměním a nekomunikativností, známým a interpretovatelným a neznámým a obtížně interpretovatelným je specifikem takové práce. Takto se dívá bohemista na českou gotickou literaturu, anglista na staroanglickou a středoanglickou literaturu apod. Ve studii o staroruské literatuře a jejím vývoji jsem konstatoval, že staroruská literatura má – oproti jiným evropským literaturám – výrazné specifikum spočívající hned v několikerém vývojovém přeryvu, zvláštní morfologicko-žánrové struktuře a v poetologické návaznosti modelované novou ruskou literaturou. Zdá se, že problémy shruté v titulu jako existence, struktura, rozpětí a transcendence jsou jen zdánlivě v situaci, kdy byly již několikrát napsány ruské i jiné dějiny staroruské literatury a podstatné dílčí studie, kdy zejména zásluhou D. S. Lichačova vznikly práce o poetice staroruské literatury, jejím stylovém rozčlenění a vnitřně kontextovém propojení v souvislosti s teorií rituálního smíchu („smíchové“ kultury) M. Bachtina, a zásluhou S. Mathauserové si medievisté uvědomili jako nezvratné faktum i staroruskou teorii literatury (teorii slova). Zmíněné problémy tkví spíše ve vědomí nesamozřejmosti uvedených pojmů, v prvé řadě nesamozřejmosti existence staroruské literatury. Staroruská literatura jako celistvý fenomén se nezjevila našemu zraku ihned, ale byla pozvolna utvářena a modelována z roztroušených textů, které musely být objeveny, kriticky vydány a komentovány; z nich se formoval evoluční řetězec a literárněhistorické modelování muselo překlenout časové průrvy a vývojovou diskontinuitu.²

V případě přítomného sborníku, který editovaly významná slovenská odbornice na starší slovenskou literaturu prof. Kerul'ová a její žačka dr. Lauková při jeho rozsahu a počtu příspěvků by nemělo smyslu jednotlivé texty vypočítávat, anotovat a komentovat. Podívejme se tedy na celkové směřování svazku, na jeho stavbu a preference

¹ Jen v česko-slovenském prostoru viz např. Světa Mathauserová: Cestami staletí. Systémové vztahy v dějinách ruské literatury. Acta Universitatis Carolinae, Philologica, Monographia, Univerzita Karlova, Praha 1986. Viz také naši recenzi Системность, преемственность и интертекстуальный характер литературы. Rossica 1996 (2), č. 2, s. 165–168. Viz také Oľga Kovačičová: Kontexty ruskej literatúry. Aspekty tradície v ruskej literatúre 11.–20. storočia. Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 1999. Viz naši rec.: Slavia roč. 69, seš. 1, Praha 2000, s. 93–94.

² Viz I. Pospíšil: Existence, struktura, rozpětí a transcendence staroruské literatury (Poznámky k některým metodologickým problémům). Slavica Litteraria, X 1, 1998, s. 27–37.

a především na různé typy tzv. revitalizace, jak editorky nazývají přítomnost a oživení archetypálních literárních vzorců v písemnictví pozdějších epoch a dneška.

Na prvním místě stojí žánrová profylaxe: najdeme tu žánry typicky středověké, tj. náboženské, liturgické, ale také novější, renesanční a barokní. Klíčovou studii v tomto okuhu představuje práce koeditorky M. Kerul'ové *Revitalizácia v žánrovej profylácii a imago virtutis* (s. 29–40). Podstatná je zvláště její závěrečná pasáž: „Pokiaľ hodnotíme stredovekú literatúru, priznávame: niektoré príbehy poskytujú historický obraz či umelecký signál o tom, ako sa voľakedy žilo. Tento fakt nechceme v našich úvahách poprieť, avšak v procese hľadania chceme upozorniť na nevyhnutnosť priblížiť sa k stredovekému žánru a zohľadniť jeho i naše limity. Okrem toho našim úmyslom je poukázat' na produktívnosť medziliterárneho nadväzovania nielen ako možnosti vytvorenia nových moderných žánrov, ale aj ako dôkazového materiálu životnosti a flexibilitnosti stredovekej literatúry a literatúry vôbec. V neposlednej miere chceme sústrediť pozornosť nielen na slovesnú stredovekú produkciu, ale aj na jej následný efekt v religióznej a sekulárnej tvorbe.“ (s. 39–40).

Revitalizace se projevuje v různých podobách, např. jako oživení tradice, stylizace, imitace, tematizace, manifestuje se v jazykové stylizaci, ale také v tematickém axiologickém příklonu k tradici. Někteří autoři pátrají po jakoby zaniklých rysech literatury (Peter Liba: Zánik či hľadanie sakrálna, Erika Brtáňová: Revitalizácia stredovekých literárnych pamiatok), jiní zkoumají mechanismy revitalizace jako již zmíněná koeditorka Marta Kerul'ová, jiní upozorňují na různé cesty revitalizace dané možnostmi jazykově kulturní a národní komunity (Ivo Pospíšil: Revitalizace v ruské a české literatuře: dvě cesty), jiní zkoumají různé recepční postupy a stereotypy (Zuzana Kákošová: recepčné stereotypy obrazu Turka v slovenskej literatúre, Ľubica Blažencová: Parafrázy žalmov v diele Vavrince Benedikta Nedožerského v kontexte dobovej literatúry, Magda Kučerková: Tradičné a moderné v diele Celestina, 1499), jiní nacházejí v revitalizaci kontinuitu (Silvia Lauková: Kontinuita duchovnej piesne v katolíckom spevníkovom kontexte), jiní zkoumají vztah folklóru a umělé literatury (Anna Matuláková: Tvorivá interakcia literatúry a folklóru v žánri legendy), mimořádně invenční je studie Dušana Teplana Ideológia minulosti: Marxistické čítanie romantizmu (autor tu velmi přesně rozlišuje mezi filozofií a diletantskou praxí)³, jiní zkoumají mezní literární útvary (Svorad Zavarský, Katarína Žeňuchová), jiné příspěvky (Jozef Brunclík, Jozef Ďurica, Helena Májeková, Vladimír Palkovič) ukázaly na dílčích příkladech vlny zájmu o starší literární žánry: ty mohly být i axiologizovány a ideologizovány (středověk, renesance, baroko a jejich receptce v dalších historických obdobích v důsledku společenských změn nebo přímo sociálních revolucí, národních obrození, katolického revivalu apod.).

Nitranský sborník může být chápán i jako počátek dalšího zkoumání mezitextové návaznosti: tento trend, který kdysi vyvolaly mimo jiné knihy a studie Igora Smirnova⁴, může ukázat jednotlivé národní literatury v jiném světle a z jiného zorního úhlu.

Ivo Pospíšil

³ Viz naši studii Marxismus a pokusy o dialog a syntézu v literárněvědné metodologii a teorii (Poznámky z ruské a česko-slovenské zkušenosti). In: B. Jiroušek a kol.: Proměny diskursu české marxistické historiografie. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008, s. 381–399.

⁴ Na počátku stojí: И. П. Смирнов: Художественный смысл и эволюция поэтических систем.